

LIBYA'DA YENİ DÖNEM VE ESKİ SORUNLAR

“

Arap Baharı'ndan sonra, bölgedeki demokratikleşme sürecini tersine çevirmeye çalışan darbe rüzgârlarından Libya da önemli oranda etkilenmiştir. Özellikle Mısır darbesinden ardından benzer bir darbe projesi burada uygulanmaya çalışılmıştır.

”

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı

Geniş coğrafyası ve doğal kaynaklarının yanında az nüfusa sahip Libya hem Afrika hem de Akdeniz için eskiden beri önemli olmuştur. Muammer Kaddafi'nin düşürülmesinden sonra Libya halkı parlamento ve başkanlık seçimleri yaparak demokratik yönetim konusunda başarılı olmaya başlamıştı. Kaddafi'nin güçlü bir devlet sistemi kurmadan, siyasal yapıyı kendi kişiliği ve yakın çevresi üzerine inşa etmesi bir avantaj olmuştu. Çünkü yeni kurumlar inşa etmek, eski bozuk kurumları reforme etmekten daha kolaydı ve Libyalılar yeni demokratik sistemi inşa etmek üzere girişimleri yoğunlaştırmıştı.

Libya'da Hafter'in Çöken Siyasi-Askerî Darbe Süreci

Arap Baharı'ndan sonra, bölgedeki

demokratikleşme sürecini tersine çevirmeye çalışan darbe rüzgârlarından Libya da önemli oranda etkilenmiştir. Özellikle Mısır darbesinden ardından benzer bir darbe projesi burada uygulanmaya çalışılmıştır. Öncelikle Suriye ve Irak'taki demokratik sürecin baltalanmasına paralel olarak IŞİD, Libya'ya da getirilmiş ve orada Halife Hafter'in darbe projesi gerçekleştirilmek istenmiştir. Ancak Libya halkının özellikle batıdaki başkent Trablus ve çevresinin direnciyle karşılaşınca, ülke; darbeler ve karşıtları arasında doğu

ve batı olarak ikiye bölünmüş bir görüntü çizmiştir. Bilindiği gibi 2016 yılında Birleşmiş Milletler (BM) gözetiminde iki taraf Fas'ın Suheyraat kentinde bir araya gelerek uzlaşma sağlamış ve iki tarafı temsilen Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) kurulmuştur.

Ancak darbeci Hafter, Suheyraat Anlaşması'nın kendisini meşru laştırın zeminini kabul etmiş fakat Trablus hükümetine karşı girişiminden vazgeçmemiştir. Bu çerçevede daha önce üzerinde uzlaş tıkları hükümeti darbe yoluyla de-

virlemek için harekete geçmişse de Hafter bu süreci önemli bir siyasi-askerî yenilgi ile kapamıştır. 2018'de Fransa ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) desteğiyle Hafter, Başkent Trablus'u ele geçirmek için güçlü bir hamle daha yapmıştır. Hatta bu dönemde Rus paralı güvenlik şirketi Wagner savaşçılarının da darbecilere yardım ettiği bildirilmiştir. Libya halkı ciddi bir direniş gösterse de darbeciler başkent banliyölerine kadar dayanmıştır.

Zor durumda kalan UMH, Türkiye'den destek istemiştir. Türkiye'nin sağladığı askerî ve diplomatik destek, Libya krizinde askerî UMH güçlerinin darbecilere karşı zafer kazanmasını sağlamıştır. 2019'da imzalanan Türkiye-Libya deniz anlaşması, askerî ve güvenlik iş birliği her iki tarafın da yararına olmuştur. Türkiye'nin desteği savaş

alanında dengeleri değiştirmiş, Libya'nın batısı Hafter işgalinden kurtarılmış ve milisleri ülkenin ortasındaki Sirte ve Cufra hattına sürülmüştür. Zor duruma düşen darbeci kamp (BAE ve Fransa), Rusya'nın Sirte ve Cufra hattına askerî yığınak yapmasına göz yummuş ve böylece sahada daha fazla artan Rus varlığını onaylamıştır.

Libya Krizine Yönelik Yeni Girişimler

Bu aşamada uluslararası güçler ve darbe destekçileri, UMH güçlerinin tüm ülkeye hâkim olmasına engel olmak istediği için tekrar devreye girerek Suheyraat Anlaşması'na benzer şekilde bir uzlaşma süreci başlatmıştır. Bu sefer BM Libya Özel Temsilcisi Stephanie Williams gözetiminde Cenevre'de ve Fas'ın Bouznika kentlerinde toplantılar yapılmış, iki tarafın uzlaşması yönünde prensip anlaşmaları yapılmıştır. Avrupa Birliği de Tobruk Meclis Başkanı Akile Salih üzerindeki ambargoyu kaldırmış ancak Hafter'i yaptırım kapsamında tutmayı sürdürmüştür. Bu gelişmelerin, Libya krizinin Libyalılar tarafından çözülmesi yerine Libya'nın uluslararası vesayete dayalı bir teslim planına kapı aralaması daha muhtemeldir.

BM 75 kişilik bir liste ilan ederek Tunus başkentinde Ulusal Diyalog Toplantısı'nın 9 Kasım'da yapılmasını kararlaştırmış ve böylece yeni bir uzlaşma süreci işlemeye başlamıştır. Bu süreçte UMH Başkanı Fayiz el-Serrac da uzlaşmayı kolay-

laştırmak için istifa etmek istediğini açıklamıştır. Diğer taraftan hem doğu hem de batıdaki Libya halkı, yaygın hizmet sorunlarından şikayetçi oldukları için farklı şehirlerde ciddi gösteriler ortaya çıkmıştır. Gösteriler, kutuplaşmış ve tıkanmış Libya siyasi sahnesine yeni bir boyut ekleyerek siyasi gelişmeleri daha karmaşık ve hassas hâle getirmiştir. Bu çerçevede bir araya gelen taraflar, petrol üretiminin ve hizmetlerin yeniden başlaması konusunda uzlaşma sağlamıştır.

Ağustos 2020'de iki taraf arasında çatışmaların durmasıyla uzlaşma umutları artmıştı. Eylül ayında ise genelde BM gözetiminde iki taraf arasında farklı görüşmeler olmuştur. Bunların en önemlisi 6-10 Eylül tarihleri arasında Fas'ın Bouznika kentinde yapılan görüşmeleridir. Bu görüşmelerde taraflar, ülkenin bütünlüğü ve dış müdahalenin yanlışlığına vurgu yaparak etkili makamların paylaşımı konusunda bölgesel yani Doğu, Batı ve Fizan şeklindeki paylaşım konusunda uzlaştılar. Doğu bölgesinin, Merkez Bankası ile Kamu Denetimi Kurumunu kontrol etmesi; Batı bölgesinin Yüksek Seçim Kurulu, Başsavcılık, Kamu Denetimi Kurumu ve Güney bölgesinin de Yüksek Mahkeme ve Yolsuzlukla Mücadele Kurumunu kontrol etmesi öngörülmüştür. Libya Devlet Yüksek Konseyi Başkanı Halid el-Mişri'nin Bouznika görüşmelerinin danışma niteliğinde olduğunu söylemesine rağmen bu görüşmelerin taraflar arasında diyalogun başlamasına işaret ettiği açıktır. Diğer taraftan Trablus Parlamentosu, darbeci ve saldırgan tarafla görüş-

ülmesini eleştiren açıklama yapmıştır.

BM temsilcisinin desteği ile Montrö'de 7-9 Eylül tarihlerinde İsviçre İnsani Diyalog Merkezinde gerçekleşen görüşmelerde ise taraflar arasında kalıcı siyasi çözüm (parlamento ve başkanlık seçimleri) için hazırlık sürecinin başlaması konuşulmuş ve geçiş sürecinde hükümetin Sirte'ye nakledilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca bu görüşmelerde ulusal barış için hukuksuz tutuklamaların ve siyasi baskıların sona ermesi ve yerinden edilenlerin evlerine güvenli şekilde dönmesine vurgu yapılmıştır. Görüşmeler sonrasında ilan edilen sonuç bildirgesi kritik makamların paylaşımı ve seçimler için gerekli zaman çerçevesinin hazırlanması için çağrıda bulunmuştur. BM Libya Temsilcisi Williams da görüşmeyi Libya krizinin çözümü açısından tarihî olarak niteleyerek BM heyetinin de geçici hükümet kurumlarının Sirte'ye taşınmasına olumlu baktığını söylemiştir.

Aynı dönemde çok daha tartışmalı bir görüşme Başbakan Yardımcısı Ahmed Muaytik ile Hafter görüşmesi olmuştur. Rusya'da 18 Eylül'de yapılan görüşmede petrol üretiminin yeniden başlaması ve petrol gelirlerinin iki taraf arasında paylaşılması konuşulmuştur. Muaytik'in Trablus'taki bütün tarafların rızası olmadan Hafter'in borçlarını da ödeme konusunda anlaşması diğer gruplar ve özellikle el-Mişri tarafından reddedilmiştir. Bu durum Hafter'e ilişkin yaklaşım konusunda Trablus merkezli meşru aktörler arasında görüş farklılıkları olduğuna işaret etmektedir.

“

Libya siyasi-askerî güçleri arasındaki farklılıklar ve ihtilaflar sadece Doğu (Tobruk)-Batı (Trablus) kampları arasındaki çekişmeler ile sınırlı değildir. Aksine, Batı'da devrime bağlı siyasi güçler arasında da ciddi anlaşmazlıklar varlığını sürdürmektedir.

”

Hafter'in askerî yenilgisinden sonra hem darbeci kanat hem de uluslararası destekçileri Tobruk merkezli meclisin başkanı Akile Salih'i Tobruk'un alternatif lideri olarak sunmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede Salih, özellikle AB tarafından üzerindeki yaptırımlar kaldırılınca aktif olarak birçok görüşmeye katılmaktadır. 25 Eylül'de Suudi el-Arabiya kanalına verdiği mülakatta Salih'in Türkiye aleyhine tavrı dikkat çekmektedir: “Petrol gelirleri yabancı savaşçılara ve Türkiye'den alınan silahlara gidiyor... Türkiye ile yapılan anlaşma parlamento tarafından onaylanmadığı için geçersizdir. İleride meclise gelirse o zaman belli olur” demiştir. Bu açıklama göstermektedir ki siyasi kariyeri ve etkisini kendisini destekleyen darbeci güçlerden alan Akile Salih'in, BAE ve Mısır çizgisinden çıkması zordur. Dahası Salih'in askerî olarak Hafter'i kontrol edebilmesi de pek mümkün gözükmemektedir.

UMH'de Gelişen İç Sorunlar ve Çözümleri

Libya siyasi-askerî güçleri arasındaki farklılıklar ve ihtilaflar sadece

Doğu (Tobruk)-Batı (Trablus) kampları arasındaki çekişmeler ile sınırlı değildir. Aksine, Batı'da devrime bağlı siyasi güçler arasında da ciddi anlaşmazlıklar varlığını sürdürmektedir. Darbeci hasımlarının saldırısı ve yabancı müdahalesi altında yeterince ortaya çıkmayan bu farklılıklar, Hafter'e karşı kısmi zaferden sonra daha belirginleşmiştir. Bu ihtilafları aşmak Trablus cephesi için ciddi ve hayati bir meydan okumadır. Trablus tarafının diplomatik alanda birlik hâlinde ve güçlü görünmesi masadaki etkisine olumlu katkı sağlayacaktır.

Batıdaki siyasi ihtilafların örnekleri ilk olarak Trablus'taki gösterilere müdahale konusunda Başbakan Serrac ve İçişleri Bakanı Fethi Başağa arasında yaşanmıştır. Bu süreç sonrasında denk gelen Başbakan Serrac'ın istifaya edeceğini açıklaması, Türkiye dâhil meşru hükümet kanadında şaşkınlıkla karşılanmıştır. Fas'ın Bouznika kentindeki yapılan görüşmeleri Trablus'taki bazı taraflar desteklerken, Trablus Parlamentosu bu diyalogları reddettiğini açıklamıştı. Diğer bir örnek ise Başbakan Yardımcısı Muaytik'in, Rusların aracılığında Hafter ile görüşmesi ve petrol sahalarının ve limanların açılması konusunda mutabakata varması olmuştur. Trablus'taki bazı kişi ve grupların yeterince üzerinde düşünülmemiş hesapları yüzünden UMH içerisinde böyle bir tablo ortaya çıkmasına rağmen Türkiye tarafları birleştirmede ve masada etkili bir cephe oluşturmada daha etkili rol oynayabilir. Şüphesiz Batı'daki ihtilaflar hem Libyalılara hem de Türkiye'nin oradaki çıkarlarına zarar vermektedir.

“
Hafter kampının kendi bölgesindeki halka ciddi baskı uyguladığı, temel hizmetleri aksattığı bilinmekte ve bu olumsuz durumlara en ufak bir eleştiri ve hareketlenmeye sert müdahale ettiği görülmektedir.

”
Bugünlerde yürürlüğe giren petrol üretimi başta olmak üzere ekonomik anlaşmaların hepsi, Batı Libya'daki siyasi partilere asgari düzeyde bile olsa uzlaşmaya varmak ve ortak paydalar oluşturmak için olumlu yansiyacaktır. Ancak savaşı kaybeden ve meşruiyeti tamamen sarsılan darbeci kanadın masadan çok güçlenmeden çıkması ve seçimle gücünün sınırlanması Libya'nın geleceği açısından elzemdir. Çünkü uluslararası desteği yoğun olmasına rağmen bu aktörlerin toplumsal tabanı oldukça zayıftır. Hafter kampının kendi bölgesindeki halka ciddi baskı uyguladığı, temel hizmetleri aksattığı bilinmekte ve bu olumsuz durum-

lara en ufak bir eleştiri ve hareketlenmeye sert müdahale ettiği görülmektedir.

Bu gelişmeler göz önüne alındığında iç-dış siyasi, askerî ve ekonomik istikrarsızlıklarla boğuşan Libya'da zayıflayan Tobruk güçlerinin yerini aktif şekilde UMH aktörlerinin alması ve bu nedenle kendi içerisindeki yapay sorunları bir an önce çözüme kavuşturması elzemdir. Bu noktada meşru UMH hükümetinin yeni dönemde başlayan Libya krizinin çözümüne yönelik girişimlerde Hafter güçlerine karşı elde ettiği siyasi-askerî üstünlüğü yitirmemek amacıyla Hafter ile mücadele ederken sergilediği siyasi-askerî bütünlüğü koruması gerekmektedir. Bu durumun gerçekleşmesinde Libya'da siyasi-askerî dengeleri darbeci kampın aleyhine çeviren Türkiye'nin rolünün kritik olduğu aşikârdır. Sonuç olarak Libya halkının meşru, demokratik ve işleyen bir devlet sistemi inşa etmesinde darbe kampları ile iş birliği içerisinde olmayan aktörlerin etkili olması arzulanan senaryodur. ■